

TRANSITIEGEBIED 5: (VRIJE) TIJD

1. Enkele maatschappelijke ontwikkelingen met impact op (VRIJE) TIJD

Ondanks de daling van de formele arbeidstijd is er een (subjectief) **gevoel van toenemende drukte** door de verdere inburgering van het tweeverdienersmodel en het exponentieel groeiende aanbod aan activiteiten in de vrije tijd. Ook de globalisering en technologische ontwikkelingen – waardoor er een 24-uurseconomie is ontstaan – draagt bij tot dat gevoel.

Zolang het optrekken van de pensioengerechtigde leeftijd geen gelijke tred houdt met de verlenging van de levensduur, blijft de groep '**niet-arbeidsbevolking**' (met veel vrije tijd) in de maatschappij **aangroeien**.

Evoluties op de arbeidsmarkt (flexibilisering), in onderwijs (levenslang leren, BAMA-hervorming,...) en beleid (optrekken pensioenleeftijd, systemen van tijdskrediet,...) dragen ertoe bij dat de vroegere **lineaire invulling** van tijd tijdens de levensloop van een individu (kindertijd-studeertijd-arbeidstijd-pensioentijd) nu veel **complexer** is geworden (vb jongeren combineren studeren en werken, gepensioneerden verdienen nog bij, werkenden lassen – om uiteenlopende redenen – een 'pauze' in via systemen van tijdskrediet,...).

Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en snelheid van technologische ontwikkelingen vragen én bieden meer **flexibiliteit** (snelle aanpassingen aan steeds veranderende situaties), ook in de invulling van activiteiten in de tijd. Thuiswerk verlaagt bvb. de tijdsdruk (want woon-werkverplaatsing wordt uitgespaard) en biedt meer flexibiliteit om taken uit te voeren. Anderzijds vergroten de technologische mogelijkheden ook wel de druk op individuen om altijd bereikbaar te zijn (niet enkel werkgerelateerd, maar ook sociaal).

Diversiteit van arbeidsorganisatie (tijdskrediet, deeltijds werken,...) maakt dat tijd **sterk geïndividualiseerd** is. Dit ondergraaft mogelijk solidariteit, groepsvorming en (langduriger) engagement.

Technologische ontwikkelingen dragen ertoe bij dat we tijd op een andere manier beleven en dat de grenzen tussen verschillende soorten tijd (arbeidstijd/vrije tijd) vervagen.

De betekenis van vrije tijd wordt belangrijker voor de constructie van iemands **identiteit**. Dit verhoogt de druk op individuen om de vrije tijd 'nuttig' te gebruiken. Ook de vrije tijd moet betekenisvol zijn.

Het **vrijtijdsaanbod** is exponentieel gegroeid in de laatste twee decennia. Nieuwe spelers in dit vrijtijdsaanbod - zoals de overheid en marktspelers – hebben voor het sociaal-culturele werkveld de concurrentie vergroot om de aandacht van individuen in hun vrije tijd.

2. Bespreking en reflectie

Het eerste deel van dit transitiegebied spitst zich toe op de wijze waarop we onze tijd invullen en beleven. Het tweede deel van dit transitiegebied beschrijft het veranderende karakter van de vrije tijd en de groeiende vrijetijdswang en -ambities.

Over tijdsbesteding en tijdsbeleving

Tijdsbestedingstudies geven een gedetailleerde kijk op onze tijdsindeling: hoeveel uren we slapen, wanneer we werken, hoeveel tijd we besteden aan huishoudelijk werk, zorg en opvoeding, wanneer we tijd hebben voor recreatie en vrije tijd,... De feitelijkheden van deze studies leren ons in eerste instantie meer over hoe individuen hun tijd invullen maar geven ook inzicht in bredere maatschappelijke kwesties en ongelijkheden. Zo blijkt, de nieuwe man ten spijt, dat voltijds werkende vrouwen 5u per week meer huishoudelijk werk verrichten dan voltijds werkende mannen (Glorieux & Vantienhoven, 2009, p. 22). Daarnaast daalde vanaf 1966 de werktijd bij Belgen tussen 19 en 65 jaar.

De daling van de algemene werktijd zegt natuurlijk niets over hoe we tijd beleven. De subjectieve component van tijd vertelt een verhaal van toenemende tijdsdruk en snelheid. Onder invloed van technologische ontwikkelingen worden vandaag veel zaken bijzonder snel en tegelijkertijd uitgevoerd (c.f. in een synchrone tijd gebeuren veel zaken op hetzelfde moment -- in tegenstelling tot een lineaire invulling van tijd waar zaken achter elkaar plaatsvinden). Visuele stimuli, de groeiende snelheid van mediaboodschappen en (mobiele) technologie wakkeren het gevoel aan dat er weinig ruimte is voor *downtime*. Daarmee samenhangend ontstaat de verwachting dat we constant flexibel, snel en efficiënt moeten functioneren. Het gebrek aan *downtime* wordt ondermeer door de sociaal-culturele werkvelden aangekaart: recent ontstaan initiatieven en tegenbewegingen die expliciet verstilling en vertraging als thema uitwerken. De aandacht voor verstilling en vertraging is echter (nog) geen algemeen maatschappelijke trend.

Om enkele zaken scherp te stellen i.v.m. tijdsbeleving doen we beroep op recente cijfers over ervaren tijdsdruk in het algemeen en de ervaren tijdsdruk in de vrije tijd (Lievens & Waeye, 2011, p. 254). Van alle Vlamingen tussen 14 en 85 jaar vindt 22% dat ze geen tijd hebben om de dingen te doen die ze moeten doen. 30% heeft het gevoel nooit bijgewerkt te raken. De ervaren tijdsdruk in de vrije tijd is aanzienlijk groter. Bijna 60% heeft het gevoel tijd tekort te komen omdat men zoveel dingen wil doen in de vrije tijd. De helft van de Vlamingen komt in zijn vrije tijd niet toe aan de dingen die hij/zij wil doen.

Over vrije tijd

Tijdsdruk en het gevoel tijd te kort te komen valt dus voornamelijk de vrije tijd te beurt...net de tijd waarvan geacht wordt dat ze "vrij" is. De aanwezigheid van een gigantisch (al dan niet commercieel) vrijetijdsaanbod maakt het kiezen moeilijk. Ook de gezinsagenda geraakt steeds voller. Dit brengt ons bij vrijetijdsdwang en vrijetijdsstress. In de vrije tijd is de inzet hoog: je bent actief en gezond; lokaal verankerd maar met blik op de wereld; je doet activiteiten met anderen, voor anderen en liefst ook voor je eigen, persoonlijke ontwikkeling; je kiest nu eens voor commercieel/mainstream dan weer voor alternatief, je doet het cultureel, artistiek, sportief en sociaal; je bent online en offline; het moet iets betekenen maar mag ook soms enkel voor de *fun*; ...

De cumulatie van sociale, culturele en sportieve activiteiten is ook feit: Smits, Lievens en Scheerder (2011) beschrijven verschillende vrijetijdsprofielen en vinden aanwijzing voor de stelling van de 'vermenigvuldiging van de tijd' waarbij dat één engagement mobiliseert en activeert en andere engagementen niet uitsluit. Niet vreemd dat deze cumulatie van de vrije tijd in sommige gevallen leidt tot stress, keuzedwang en shop- of zappedrag.

Daarnaast zijn de vrijetijdsambities groot. De vrije tijd moet *betekenisvol* ingevuld worden. Vrijetijdskeuzes worden steeds vaker gestuurd door de betekenis die de activiteit heeft voor het individu. Niet iedereen vult op basis van dezelfde criteria zijn/haar vrije tijd in. Wat *betekenisvolle* vrijetijdsbesteding precies inhoudt, varieert sterk naargelang iemands achtergrond of ervaringen. De publieksonderzoeken van de verschillende werkvelden duiden in grote lijnen vier belangrijke motieven aan om deel te nemen aan (aspecten van) het sociaal-culturele leven (zie ook scan werkvelden): ontplooiing, ontspanning, ontmoeting en sociale verandering. We maken hier de kanttekening dat het gaat om motieven van deelnemers aan het bevraagde sociaal-culturele aanbod (= nog steeds voor een groot stuk bestaande uit een blanke middenklasse, zie ook scan werkvelden). Het is in dit verband belangrijk om aan te merken dat sommige groepen in de samenleving een andere kijk hebben op vrijetijdsinvulling, waarbij een betekenisvolle vrije tijd geen kwestie is. Integendeel, andere ervaringen, achtergronden en mogelijkheden kunnen wijzen op een geheel ander idee over wat vrije tijd is of moet inhouden.

Meer algemeen duidt Hood (1983, zie ook scan werkvelden) zes criteria die iemands vrijetijdskeuze sturen. (1) Samenzijn met anderen, sociale interactie; (2) iets doen dat de moeite waard is; (3) zich comfortabel voelen in zijn/haar omgeving; (4) uitdaging hebben aan nieuwe ervaringen; (5) mogelijkheden hebben om te leren en (6) actief deelnemen. Deze zes criteria geven een genuanceerder beeld over vrijetijdskeuzes dan de typische tweedeling tussen enerzijds amusement, entertainment, vertier en anderzijds inzet, engagement en ontplooiing en houden ook rekening met een eventuele andere kijk op vrije tijd (bvb criteria 1 en 3).

Signalen

De eerste **stiltehoeve** is in aanbouw. Bond Zonder Naam bouwt in het West-Vlaamse Damme een plek voor verlangzaming, verstilling en verinnerlijking: <http://www.stiltehoevemetanoia.be>

Stefan Sagmeister over een **alternatieve opdeling van arbeids- en vrije tijd**:

http://www.ted.com/talks/stefan_sagmeister_the_power_of_time_off.html

<http://www.knack.be/nieuws/belgie/binnenkort-geregeld-bij-wet-werken-wanneer-u-wil/article-normal-112852.html>

3. Meer weten?

Mommaas, J.T. (2007). Van hot naar her. Een terugblik op 25 jaar vrijetijdstudies. *Vrijetijdstudies*, 25(2), 3-4.

Van Eijck, K., & Mommaas, J.T. (2004). Leisure, Lifestyle, and the New Middle Class. *Leisure sciences*, 26(4), 373-392.

Glorieux, I., & Vantienhoven, T.P. (2009). *Gender en tijdsbesteding. Verschillen en evolutie in de tijdsbesteding van Belgische vrouwen en mannen (2005, 1999 en 1966)*. Brussel: Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen.

Lievens, J., & Waege, H. (2011). *Participatie in Vlaanderen : 1. basisgegevens van de participatiesurvey 2009*. Leuven: Acco.

Smits, W., Lievens, J., & Scheerder, J. (2011). Wat staat er op de vrijetijdsagenda? Een typologie van hoe sociale, culturele en sportieve participatie met elkaar samengaan. In J. Lievens & H. Waege (Eds.), *Participatie in Vlaanderen 2. Eerste analyses van de Participatiesurvey 2009*. Leuven: Acco Academic.

Meire, J. (2013). *Over vrijbuiters en ankertijd: De tijdsbeleving van kinderen onderzocht*. Brussel: Kind & Samenleving.